

Monografier

Die doppelte Katastrophe.
Klima und Kultur in der europä-
ischen Hungerkrise 1770–1772

Dominik Collet

Vandenhoeck & Ruprecht, 2019, 466 s.

Under perioden ca 1300–1800 upplevde Europa en generell temperatursänkning, vilket ledde till ovanligt många och svåra missväxt- och hungerkatastrofer. Några var så allvarliga och berörde så stora delar av kontinenten att de för alltid är inskrivna i en större gemensam europeisk historia. Nödåren 1770–72 markerar slutet för denna epok. Den missväxt- och hungerkatastrof som då inträffade krävde hundratusentals dödsoffer och återverkningarna var många och märkbara runt om i Europa, och även globalt. Inte minst innebar den svåra försörjningskrisen en kunskapskris då gamla sanningar utmanades. Katastrofen visade på behovet av ny kunskap samt nya och bättre åtgärder. I detta avseende var katastrofen ingen slut- utan snarare en startpunkt. Med avstamp i upplysningens nya idéer inleddes ett arbete – inom bland annat ekonomi, meteorologi, statistik, agronomi och medicin – syftande till att öka de europeiska samhällenas motståndskraft.

Även om missväxt- och hungerkatastrofen 1770–72 på intet vis är tidigare utforskad har likväl många dimensioner, inte minst den kunskapshistoriska, tidigare endast rönt ett begränsat intresse. Ingen historiker har heller förmått ta ett helhetsgrepp på denna komplexa händelse, eller sätta in den i dess större europeiska sammanhang. Därför är det så välkommet att Dominik Collet, professor i klimat-

historia vid Oslo universitet, har tagit sig an denna svåra uppgift, och lyckats så utomordentligt väl.

Genom att fokusera på en kort tidsperiod blir det möjligt för Collet att anlägga ett vidvinkelperspektiv på 1700-talets ”spannmålssamhälle” (*Getreidegesellschaft*) och skärskåda det ur en lång rad ekonomiska, sociala, politiska och kulturella infallsvinklar. Dispositionen följer i grova drag katastrofens olika stadier, och tar sin utgångspunkt i det socio-ekologiska ramverk inom vilket katastrofen utspelades. Den klimatanomali som det tidiga 1770-talet utgör rekonstrueras ingående, och med en uttalat tvärvetenskaplig ansats tar Collet här även hjälp av naturvetenskapliga metoder. Med samma grundlighet redovisas katastrofens mest omedelbara konsekvenser, såsom felslagna skördar, stegrade priser, fallande skatteintäkter och minskad konsumtion, krisande industrier och banker, uppsagda arbetare, svält, epidemier och kraftigt ökad mortalitet, liksom diverse politiska återverkningar.

Med denna redogörelse som grund skiftar Collet i följande kapitel fokus, först till de tolkningsramar som omgav händelsen, och därefter till aktörernas eget handlande i bokens längsta och viktigaste kapitel. Katastrofen 1770–72 blottlägger effektivt en rad olika maktrelationer, förändringsprocesser och livsvärldar som under mer normala omständigheter är svårare att urskilja. Analysen är gedigen och uppslagsrik och låter sig inte enkelt sammanfattas. Övergripande framhåller Collet den stora mångfalden av föreställningar och praktiker. Att denna breda repertoar även rymde motsägelser tycks

långt ifrån alltid ha utgjort ett problem i samtiden. Samexistensen var påtaglig, även om Collet framför allt riktar uppmärksamheten mot de motsättningar som förvisso också kom till uttryck, och som katastrofen kom att radikaliseras. Enligt Collet bör katastrofen 1770–72 ses som ett formativt moment för den moderna dikotomin natur/samhälle. Vidare påvisas att aktörerna – den världsliga och andliga överheten, undersåtarna, liksom olika experter – inte passivt genomled katastrofen utan tvärtom aktivt grep in i och påverkade skeendet, i en växelverkan med olika klimat- och miljöförhållanden. Collet avvisar den tendens till determinism som funnits i tidigare historisk forskning, där natur *eller* socio-ekonomiska förhållanden har givits tydligt företräde. Den handlingsrepertoar som tecknas inbegreper bland mycket annat långtgående pris- och handelsregleringar, inskränkningar i furstarnas hovhållning, liksom olika former av nödhjälp och nödarbeten. Till detta ska läggas olika överlevnadspraktiker: migration, supplikskrivelser, diverse religiösa praktiker, användningen av spannmålssubstitut, lån och bistånd i lokala och horisontella nätverk, men också kriminalitet, upplopp, och en intensiv jakt på syndabockar, delvis med antisemitiska förtecken. Aktörernas interaktion, särskilt den mellan överhet och undersåtar, som rymde både konflikt och samverkan, utgör analysens huvudfokus. Att mycket av handlandet hade en viktig symbolisk eller kommunikativ dimension står också klart. Mycket klagörande är även den ovannämnda kunskaphistoriska analysen, där Collet visar hur olika kunskapsaktörer tog tillfället i akt och flyttade fram sina positioner. Experter och discipliner som kunde möta det stora kunskapsbehov som katastrofen skapade hade mycket att vinna. Även om många nya idéer och förslag på åtgärder snabbt kom till korta och osäkerheten bestod medförde katastrofen en ökad tilltro till experter och till vetenskap. Åtskilliga medieaktörer insåg också snabbt katastrofens omfattning och potential,

och snart dominerade den tidningarnas rapportering. En ny medieform uppstod – hungertidskriften – och en ny känslö-, offer- och katastrofdiskurs etablerades.

Avslutningsvis undersöks katastrofens efterspel, dess minneskultur, och mer eller mindre långsiktiga följder. Till dessa räknar Collet en lång rad reformer inom framför allt jordbruket, skolväsendet och fattigvården. Katastrofen kom här, liksom på det vetenskapliga området, att fungera både som en katalysator och en accelerator för redan inledda processer. På det politiska området såddes ett frö till tysk proto-nationalism, och statsmakten kunde efter en första chock konsolidera sin maktställning, på bekostnad av ständerförsamlingar, kyrkliga makthavare och lokala maktcentra. Övergripande innebar katastrofen ett grundskott mot den gamla regimens legitimitet, samtidigt som centralstyrning och upplöst envælde såg ökat stöd. Spannmålssamhällets strukturella betingelser innebar samtidigt att vissa förändringar visade sig svåra att genomföra. Många reformer misslyckades efter en tid och samhällets underliggande sårbarhet bestod. Att etablera ny kunskap visade sig enklare än att utmana de maktförhållanden som fanns inbyggda i hur spannmål producerades, distribuerades och beskattades.

Empiriskt står det tyska området i fokus, även om ambitionen att skriva *entangled history* medför att också andra delar av Europa dras in i analysen. Mest ingående och lyckad är diskussionen av Polens delning 1772 och den viktiga roll klimatnormalin här kom att spela. För Preussens del framstod det, i takt med att försörjningssituationen gradvis försämrades, som alltmer angeläget att ta kontrollen över den omfattande polska spannmålshandeln. Detta hade länge föresvävat Fredrik II, som gentemot sina undersåtar hade framställt Preussen som en "magasinstat" och sig själv som en garant för folkets och arméns försörjning. När missväxten och de polska inbördesstriderna förhindrade export tycktes en intervention nödvändig, i

förstone för att föda de preussiska trupper som förlagts till gränsen i ett försök att utestänga den pestepidemi som samtidigt rasade i inbördeskrigets spår. För polsk del var katastrofen 1770–72, som boktiteln framhåller, otvetydigt dubbel. Befolkningen pressades av såväl en natur- som en i högsta grad mänskligt skapad katastrof, två dimensioner som inte enkelt låter sig separeras. I sina övriga, kortare, europeiska utblickar lyfter Collet även fram Sverige och hur krisen här kom att undergräva ständerväldets legitimitet, bana väg för den rojalistiska statskuppen i augusti 1772, liksom användas för att legitimera den nya gustavianska regimen. Det ska här samtidigt sägas att Collet inte hemfaller åt reduktionism, utan tvärtom framhåller att klimatanomalins förklaringskraft inte ska överdrivas. Många av de processer som denna grep in i hade inletts redan tidigare. Likväl är det enkelt att instämma i Collets slutsats att en lång rad processer och händelser verksamt påverkades av klimatanomalin, att de genom denna var sammantvinnade med varandra, och att de återkopplingar mellan samhälle och natur (*sozionaturalen Verflechtungen*) som han riktar sökljuset mot många gånger har utgjort en blind fläck för historiker. För att kort återvända till det svenska skeendet: Besluten att tillfälligtvis förbjuda spannmålexport från Polen och Ryssland – ett standardförfarande vid denna tid – omöjliggjorde exempelvis i praktiken svensk import och förvärrade allvarligt den situation som de svenska ständerna hade att hantera. Samtidigt förhindrades Ryssland och Preussen, genom sitt engagemang i Polen, från att militärt ingripa mot Gustav III:s statskupp såsom man försvurit sig att göra.

En fråga som boken reser är hur man socialt bör värdera den breda repertoar av föreställningar och praktiker som Collet blottlägger. Vilket inflytande och genomslag hade denna repertoar hos gemene man? Genom att primärt inventera den stora mångfalden hamnar frågan om

tyngdpunkter och inbördes styrkeförhållanden allt som oftast i bakgrunden. På motsvarande sätt är det framför allt nya föreställningar och praktiker – sprungna ur upplysningstänkandet, som här framstår som mycket inflytelserikt – som placeras i förgrunden. Att katastrofen ägde rum i en brytningstid framhålls ofta, och sökljuset är i första hand riktat mot den efterföljande perioden och frågan om förändring. Detta får exempelvis till följd att upplysningens kritik av de kristna syndastraffsföreställningarna analyseras i långt större detalj än detta kunskapsfält i dess egen rätt. Hade ljuset tydligare riktats mot dåtidens mest framträdande föreställningar och praktiker, vanligast använda medier, och det stora flertalets livsvärldar, hade måhända en mindre heterogen och spänningsfylld bild framträtt.

Sammantaget utgör *Die doppelte Katastrophe* ett sällsynt lyckat exempel på hur en gedigen empirisk undersökning kan förenas med en ambitiös syntetiserande ansats, och hur klimat- och kulturhistoria, i dess bredaste mening, kan integreras.

Erik Bodensten

Ett lapptäcke av källor.
Kunskapsproduktion om romer
och resande vid arkiv och
museer

Lotta Fernstål &
Charlotte Hyltén-Cavallius

Nordic Academic Press, 2020, 173 s.

Sedan millennieskiftet har intresset för romers och resandes historia ökat, både vad gäller gruppernas livsvillkor och etniska identitet genom det förflutna och det omgivande samhällets föreställningar om och myndigheternas politik gentemot dem. Särskilt det senare temat har genererat en rad svenska studier om vetenskaplig eller myndighetsbaserad kunskapsproduktion om romer och resande, eller "zigenare" och "tattare" – termer som ofta använts

för att beteckna grupperna men som haft föränderliga innebörder och inte på något enkelt sätt utgör synonymer till "romer" och "resande".

Arkeologen Lotta Fernstål och etnologen Charlotte Hyltén-Cavallius har i en rad publikationer berikat denna forskning. I sin senaste bok riktar de ljuset mot en speciell form av kunskapsproduktion, nämligen kunskap som producerats av etnologiskt inriktade forskare och institutioner och som arbetat med folkloristiska metoder: folkminnesuppteckningar, intervjuer, etnografiska fotograferingar, insamlade levnadsberättelser etc. Källspåren efter dessa verksamheter finns bevarade i olika arkiv och museer och är inte alltid lätta att hitta fram till. De bildar, som Fernstål och Hyltén-Cavallius uttrycker det, ett lapp-täcke av källor som de både vill använda för egna analyser och för att uppmuntra till vidare forskning.

Nu ska det sägas att deras bok i sig påminner lite om ett lapp-täcke, i den meningen att kapitlen inte riktigt hålls samman av en röd tråd. Det inledande kapitlet är en analys av tre lärda 1700-tals-avhandlingar som behandlar grupper som pekades ut som "zigenare" i dåtidens svenska rike. Det är en värdefull studie, som dock känns något apart med tanke på att resten av boken nästan uteslutande behandlar de senaste hundra åren. Kanske hade kapitlet kunnat publiceras på annat håll, och ersatts av en fördjupad bakgrunds-teckning av romers och resandes historia?

Bokens starkaste kapitel är istället de där författarna studerar de två folklivs-forskarna Carl-Martin Bergstrand och Carl-Herman Tillhagen vid Västsvenska folkminnesarkivet i Göteborg respektive Nordiska museet. Båda inledde under 1930- och 1940-talen ett omfattande folkloristiskt insamlings- och forskningsarbete om de grupper som ansågs vara "tattare" och "zigenare". Bergstrand koncentrerade sig framför allt på den förstnämnda gruppen, och de frågor han ställde till sina informanter var tydligt präglade av rasistiskt

präglade antaganden om "tattare" som kriminella, arbetsovilliga och oärliga. Därmed bidrog folklivsforskningen, som Fernstål och Hyltén-Cavallius påpekar, till att befästa dåtidens stereotypa fördomar. Tillhagens intresse gällde istället den grupp som betecknades som "svenska zigenare", och hans inställning var snarare välvillig, om än paternalistisk. Tillhagen menade att gruppen borde hjälpas till "anpassning" till det moderna, bofasta samhället samtidigt som dess kulturella uttrycksätt borde dokumenteras innan kulturen försvann, vilket Tillhagen förutsatte att den skulle göra.

Fernstål och Hyltén-Cavallius visar övertygande hur Bergstrands och Tillhagens forskning var tätt sammankopplad med den statliga utredningsverksamheten om familjer som utpekades som "zigenare" och "tattare". När Socialstyrelsen 1943 inledde sin landsomfattande "tattarinventering" involverades folklorister som Bergstrand direkt. Eller rättare sagt, de såg till att involvera sig själva. Bergstrand erbjöd Socialstyrelsen information om pålitliga personer ur majoritetsbefolkningen som myndigheten borde prata med för att få reda på vilka familjer som räknades som "tattare", och han fick yttra sig om hur inventeringsformulären borde utformas. Liknande initiativ togs av Nordiska museet, som dessutom försåg Socialstyrelsen med en lista över vanliga efternamn bland "tattarfamiljer".

Inventeringen i sig har behandlats i tidigare forskning, men samarbetet mellan myndigheterna och folkloristerna har bara uppmärksammats i ringa grad. Själv studerade jag inventeringens genomförande i min avhandling från 2015, och jag kan med skammens rodnad konstatera att jag då fullständigt missade att uppmärksamma folkloristernas betydelse. Här bidrar Fernstål och Hyltén-Cavallius med fördjupad kunskap om de intrikata sambanden mellan myndigheters och enskilda forskningsinstitutioners kunskapsproduktion vid en

tid som var central för hur politiken mot svenska resande kom att utformas.

Tillhagen samarbetade också med myndigheterna i samband med den "Zigenarutredning" som genomfördes 1954–56, och som innebar ett skifte i den svenska politiken mot gruppen, från en strävan att helt enkelt driva iväg de utpekade familjerna till att "anpassa" dem till samhället. Tillhagens roll har uppmärksammats tidigare, men författarnas studie är ändå en intressant analys av hans sätt att skapa kunskap om romska familjer och att dela denna kunskap med det statliga utredningsväsendet. Studien omfattar här både de fotografier Tillhagen tog av familjerna vid besök i deras läger och de register över släkter och familjer som han upprättade och som flitigt utnyttjades av myndigheterna.

I bokens avslutande kapitel presenterar Fernstål och Hyltén-Cavallius en tidigare outnyttjad inspelning från 1950-talets början, då en informant till Landsmålsarkivet i Lund intervjuade en romsk familj som uppehöll sig i smäländska Reftele, samt två självbiografiska berättelser av en romsk respektive resandeman som skrevs ned under 1950- och 1960-talen och som förvaras vid Nordiska museet. Författarna diskuterar klokt och nyanserat det faktum att intervjuerna och berättelserna utgör viktiga källor för den som vill undersöka hur romer och resande själva uttryckte och definierade sin etniska identitet vid 1900-talets mitt, men att källorna inte är oproblematiske. Romernas och resandepersonernas uttalanden är ju hela tiden riktade till representanter för majoritetssamhället, och särskilt den inspelade intervjun är gjord i en situation som präglats av ojämlika maktförhållanden. Romerna har tvärtom varit tvungna att förhålla sig väl med den lokalbefolkning som intervjuaren var en del av för att kunna vara säkra på att få stanna på platsen.

Sammantaget är *Ett lapptäcke av källor* en välskriven och intressant presentation av det källmaterial om romer och resande som skapats vid etnologiskt eller folkloristiskt

inriktade arkiv och museer. Som framgått saknar jag inte helt invändningar mot bokens upplägg, och vissa kapitel är något aparta i förhållande till bokens övergripande tema. Det finns också en dubbelhet i bokens syfte. Å ena sidan vill författarna synliggöra källor som kan användas för att skapa kunskap om romers och resandes kultur, livsvillkor och historiska identitetsformer. Kanske borde detta perspektiv ha renodlats. De angelägna frågorna hade då kunnat diskuteras med tydligare förankring i teorier om hur etniska identiteter skapas, upprätthålls och förändras. Å andra sidan vill författarna, som här anknuter till fältet kritiska kulturarvsstudier, analysera hur vetenskapliga aktörers kunskapsproduktion om romer och resande har gått till historiskt, och hur denna produktion har medverkat till att skapa, upprätthålla och förändra stereotypa eller till och med rasistiska föreställningar. Kanske är det detta tema som borde ha renodlats, och då analyserats utifrån tydligare vetenskaps- eller kunskapshistoriska perspektiv. Det hade öppnat för en diskussion av exempelvis Bergstrands och Tillhagens drivkrafter under 1940- och 1950-talen. Kanske kan deras initiativ gentemot myndigheterna ses som ett sätt att stärka och försvara etnologins eller folkloristikens samhälleliga status och ställning, att få statsmakten att uppfatta ämnet som nyttigt och politiskt värdefullt? Frågan nämns av Fernstål och Hyltén-Cavallius, men det hade varit intressant att få läsa en djupare analys.

Det är dock inte dessa kritiska anmärkningar som dominerar helhetsintrycket av *Ett lapptäcke av källor*. Det som stannar kvar hos mig efter läsningen är istället upplevelsen av att ha läst en mycket generös bok. Fernstål och Hyltén-Cavallius betonar gång på gång möjligheten för andra forskare att gå vidare och studera de källor som de lyfter fram, de vill uppmuntra och inspirera till fortsatt forskning och diskussion, och de föreslår material, utgångspunkter och perspektiv för den som vill vara med och fortsätta utveckla forskningsfältet om

romers och resandes historia i Sverige. Som forskarkollega kan man inte annat än imponeras av denna ansats, som är värd all uppskattning.

Martin Ericsson

In a Sea of Empires: Networks and Crossings in the Revolutionary Caribbean

Jeppe Mulich

Cambridge University Press, 2020, 217 s.

De senaste åren har sett ett ökat intresse av S:t Barthélemy som svensk koloni och hur dess historia passar in i en global svensk historia, dels utifrån en ekonomisk historia grundad i neutralitet och globala sammanhang, dels utifrån en ny syn på svenska relationer till ras och koloniala projekt. Dock kräver en förståelse av S:t Barthélemy inte bara allmän kunskap om karibisk historia, utan insikt om de specifika händelserna som ägde rum på de kringliggande öarna i Leeward Islands, vilka tillhörde de danska, spanska, brittiska, franska och holländska imperierna. Det är här Jeppe Mulich, verksam vid City University of London, dels bidrar med en modell för att förstå denna arketyp av täta imperiella band, vilken han menar kan tillämpas på flera andra områden, dels empiriskt beskriver förhållandet mellan öarna i Leeward Islands under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet. Utifrån ett svenskt historiskt perspektiv kan vi se hur S:t Barthélemy och dess ekonomiska, politiska och sociala historia blir begriplig inte enbart utifrån svensk policy, utan utifrån de existerande system i Karibien till vilka svenska tjänstemän och kolonins invånare förhöll sig. När korrespondens till Stockholm tog en månad, men de brittiska, holländska och franska imperierna kunde ses vid horisonten, skapades interimperieella behov och utbyten för såväl administratörer och guvernörer som smugglare, flyktingar och slavar.

Mulichs teoretiska arketyp, den interimperieella mikroregionen, hade icke-auktoritära sociala, ekonomiska och politiska kopplingar mellan olika koloniala aktörer tvärsöver imperiernas territorier, medan kolonierna hade auktoritära politiska och legislativa kopplingar till de olika metropolerna, som i sin tur hade interimperieella diplomatiska relationer till varandra. Därmed skapades kontaktytor mellan kolonier som ibland stod i direkt motsättning till imperiernas policy, men där diplomatiska förhållanden även kunde påverka relationer mellan kolonier, utöver den direkta imperiella politiken mellan metropol och koloni. Aktörer kunde strategiskt utnyttja motsättningar och förflytta sig och sina varor för att uppnå fördelar, samt agera emot lokala administratörer genom att kommunicera direkt med metropolen. Samtidigt kunde administratörer, även när de formellt var rivaler, samarbeta för att bekämpa hot mot den gemensamma säkerheten, i form av slavuppror eller konspirationer, som oftast organiserades tvärsöver imperiella gränser.

Modellen är effektiv för att beskriva S:t Barthélemys historia, och både jag (*Our Side of the Water: Political Culture in the Swedish Colony of St Barthélemy 1800–1825*, Stockholm University Press, 2016) och Victor Wilson (*Commerce in Disguise: War and Trade in the Caribbean Free Port of Gustavia, 1793–1815*, Åbo Akademi University Press, 2016) har använt oss av Mulichs modell, såsom den presenterades i "Microregionalism and intercolonial relations: the case of the Danish West Indies, 1730–1830" i *Journal of Global History* 2013. Dock blir det tydligt att modellen, som lägger större vikt vid de interimperieella kopplingarnas omfattning än en konsekvent kolonialpolitik, skapar ett mycket kaotiskt ramverk när den tillämpas på Mulichs empiri. Exempelvis finns det bevis för att neutrala hamnar såsom Oranjestad, Gustavia och Charlotte Amalie fyllde en viktig funktion för kolonial handel, även för de brittiska och franska imperierna, men dessa hamnar attackerades och ockuperades

ändå flera gånger av just Storbritannien och Frankrike. Detta kunde ske både på grund av större diplomatiska kriser mellan imperierna och på grund av lokala handelsmäns eller guvernörers ageranden. Utöver detta fanns en mängd kapare under sydamerikanska flaggor med härkomst bland annat från USA som använde dessa hamnar som baser i jakt på spanska skepp, vilket ledde till att diskussionen om kaping kontra piratverksamhet ofta blev en tolkningsfråga om nationell autenticitet. Detta är endast två exempel av en mängd komplexa relationer i den interimperieella mikroregionen.

På grund av den begränsade empirin, bokens stora ambition och den höga grad av källkritik som krävs för att förstå diplomati kring smugglarhamnar blir det svårt att få definitiva svar från Mulich, utan mest kvalificerade teorier. Exempelvis menar Mulich att S:t Barthélemy inte var mycket mer än en förlängning av det franska imperiet under 1790-talet, då ön hade en fransk prisdombstol och krigsskepp rekryterade nya sjömän i hamnen. Dock kan ön likaväl ses som ett amerikanskt territorium under början av 1810-talet, då den fylldes av amerikanskt manskap och så mycket som 20 procent av USA:s samlade export under en period gick via den svenska kolonin. Likaså var ön efter 1815 en bas för Simón Bolívars förstärkning av vapen och brittiska volontärer. Mulich menar att S:t Barthélemy och de övriga mindre neutrala hamnarna till stor del var buffertzoner, som skapade utrymme för de större imperierna att förhandla territorium och vidhålla ekonomiska flöden. Det är en rimlig analys av S:t Barthélemys funktion, men den underskattar enligt min mening den svenska statens ambition att expandera ett kolonialt fäste i Central- och Sydamerika, som hindrades av de flertal statskriser som begränsade Sveriges handlingsutrymme kring 1800-talets början, och följdes av en minskad ekonomisk relevans för Karibien.

Mulich har dock gjort en gedigen undersökning av S:t Barthélemys historia, främst

genom att hans forskningsfokus inte ligger på S:t Barthélemy utan regionen som helhet. Därmed förklaras dynamiken under vilken den svenska kolonin opererar med konkreta exempel, även om det är ett verk som bör läsas i dialog med kommande forskning om S:t Barthélemy, främst från Fredrik Thomasson, Victor Wilson och undertecknad. Utöver detta har Mulich presenterat en komplex men användbar modell för att analysera täta koloniala relationer, som mycket väl kan användas på övriga geografiska områden. För alla som är intresserade av migrationshistoria och *border studies* erbjuder boken mängder av exempel på hur diplomati, ekonomi och politik kan påverkas av närheten till ett halvdussin osynliga gränser.

Ale Pålsson

llska, desperation och lömska försåt. Våldsamma kvinnor i 1800-talets Sverige

Roddy Nilsson & Marie Eriksson

Nordic Academic Press, 2020, 261.

Utgångspunkten för den här boken är att kvinnors våld – med undantag för barnamord – hittills varit föremål för historisk forskning i mycket liten omfattning. När så ändå skett i äldre studier har kvinnors våldsbrottslighet främst setts som en form av avvikande beteende definierat i biologiska eller psykologiska termer. Förklaringarna kunde då vara både könsstereotypa och misogyna. Under senare år har det tillkommit en hel del forskning kring kvinnors våld inom både det historiska och kriminologiska fältet som nyanserat och fördjupat tidigare förståelser, inte minst genom feministiska och genusteoretiska ansatser. Men fortfarande ligger forskningens fokus på våld utövat av män, vilka ju står för den övervägande majoriteten av våldshandlingar. Detta tillsammans med dominansen för ”patriarkats- och köns- maktsteoretiska perspektiv” har, menar

författarna, tenderat att placera kvinnorna i en offerroll och därmed avhändert dem "ansvar och förmåga till självständigt handlande". Ojämlika maktrelationer ses i den här studien som endast *en* av de faktorer som förklarar kvinnors våldshandlingar. I fokus står istället den historiska och sociala kontexten och de val kvinnorna gjorde och de handlingar de utförde. Härmed placerar denna studie sig i den bredare genre inom det genushistoriska forskningsfältet som framhåller vikten av att gå bortom strukturerna och lyfta fram såväl den historiska kontexten som individens roll och handlande.

Empiriskt behandlar boken kvinnors våldsbrottslighet i Sverige under 1800-talet, med fokus på "fysiskt, konkret och direkt synbart våld" som belagts i olika typer av rättsligt och medicinskt material. Inledningsvis preciseras studiens frågeställning, teoretiska ram och centrala begrepp. Fyra empiriska kapitel följer. Kapitel 2 behandlar mord och dråp och kapitel 3 barnamord. Båda dessa bygger på en analys av domar i Göta hovrätt under utvalda perioder. Misshandel är temat för kapitel 4, som utgår från böteslängder från rådhusrätterna i Linköping, Norrköping och Göteborg och täcker alla fall under 1800-talet. Kapitel 5 har våld mot den egna kroppen i fokus. Källmaterial här är obduktionsprotokoll – med tre nedslag spridda över seklet – från Sundhetskollégium och Medicinalstyrelsen. I bokens sista kapitel dras trådarna samman.

Det rör sig alltså inte om några solskenshistorier. Tvärtom. Vad vi får oss till livs i de empiriska avsnitten är sorgliga öden, trasiga existenser, konfliktfyllda relationer och svåra livsomständigheter, men också svärförklarlig ondska och förslagenhet. Det har varit viktigt att försöka hålla distansen, skriver författarna i sin inledning och betonar att de söker en historisk förklaring till det våld de stött på, inte en existentiell förståelse av hur till exempel mödrar kunde döda sina nyfödda barn eller hustrur förgifta sina män.

Kvinnors andel av våldsutövarna var under hela undersökningsperioden – om barnamorden, som reglerades i en särskild lagstiftning, borträknas – mellan 10 och 15 procent och den sjönk mot århundradets slut. Det är också de siffror som förts vidare i forskningen. Men detta ger en missvisande bild av kvinnors våldsutövning, menar författarna, inte minst när det gäller det dödliga våldet. Räkningar in barnamorden – det vill säga mord på nyfödda utomäktenskapliga barn – visar det sig att andelen kvinnliga våldsutövare inte sjönk mot 1800-talets slut och att kvinnorna till och med utgjorde en majoritet bland dem som ställdes inför rätta för att ha begått dödligt våld. Förutom denna korrigerande visar de genomgångna protokollen på att kvinnors övriga våldsutövning – om än mindre omfattande än mäns – var lika varierad som den när det gällde vem som utgjorde offret, graden av brutalitet och vilka medel som användes. Ett annat viktigt empiriskt resultat gäller kvinnors självmord, där en analys av obduktionsprotokoll visar att det i flera fall inte rörde sig om just självmord utan om försök till fosterfördrivning som ledde till kvinnans död.

Författarna menar att såväl samtiden som senare forskare tolkat kvinnors våld alltför könsstereotyp och att utgångspunkten varit att kvinnor och våld inte hänger ihop. Antingen har kvinnors våld setts som ett svar på mäns våld eller på en underordnad position, eller som en form av avvikelse från normen för kvinnligt beteende.

Nilssons och Erikssons utgångspunkt är att kvinnor inte enbart är offer för patriarkala strukturer utan handlande och ansvariga subjekt med olika avsikter, ibland onda. Till sin hjälp i den konkreta analysen använder de en analysmodell och begreppsapparat utvecklad av den franske sociologen Michel Wieviorka. En modell som, enligt mitt förmenande, dock inte tillför särskilt mycket till analysen utan snarare krånglar till den, med begrepp

som ”subjektskonstituering” och ”re-konstituering av subjektet”, vilka bryter av en i övrigt kontextkänslig och nyanserad historisk analys. De olika subjektspositioner som Wiewiorka identifierar har dessutom så abstrakta benämningar (”det flytande subjektet”, och ”hypersubjektet” för att ta några exempel) att man måste gå tillbaka till inledningen för att påminna sig vad de stod för när de dyker upp i de empiriska kapitlen.

Med en mindre abstrakt och prentiös analysmodell hade boken som helhet blivit mer läsbar och också tilltalat en bredare läsekrets. Kritiken på den här punkten ska dock inte skymma det gedigna forskningsarbete, med ett ofta snårigt och svårtolkat material, som ligger till grund för boken. De konkreta berättelserna är en av bokens främsta styrkor. En annan är att författarna inte väjer för det komplexa utan strävar efter att fånga kvinnors våld i skärningspunkten mellan å ena sidan normer och övergripande samhälleliga processer och å andra sidan individens erfarenheter, upplevelser, förhoppningar och rädslor, med genus som en viktig, men inte alltid avgörande, komponent.

Christina Carlsson Wetterberg

Vid världens ände. Sultanens sändebud och hans berättelse om 1700-talets Sverige

Joachim Östlund

Nordic Academic Press, 2020, 159 s.

Joachim Östlunds nya bok kan kopplas till det ökade intresse för svensk-osmanska relationer som resulterat i ett flertal publikationer under de senaste 20 åren. Undertecknad har haft förmånen att delta i några av dessa bokprojekt, vid ett tillfälle även tillsammans med Östlund. Det är ett spännande forskningsområde och Östlunds nya bok ger viktiga pusselbitar för att förstå hur Sverige och Osmanska riket förhöll sig till varandra under tidig-

modern tid. Mycket av forskningen har intresserat sig för svenskarnas upplevelser och uppfattningar, men i *Vid världens ände* har författaren vänt på perspektivet. Med hjälp av sändebudet från Höga porten Mehmed Said Efendi försöker han se på Sverige med osmanska ögon. Said avgav en rapport till sin uppdragsgivare sultanen efter att ha genomfört resan till Sverige 1733. För hundra år sedan översattes texten till svenska av Johannes Kolmodin och publicerades i *Karolinska förbundets årsbok* 1920. Östlund har dock inte bara nöjt sig med Kolmodins översättning utan försökt komma djupare i texten med hjälp av turkiska forskare. Det hade varit intressant att få veta mer om hur trogen Kolmodins översättning är den turkiska utgåvan. Att Östlund ändå väljer att citera från Kolmodins text tyder väl på att den fortfarande är användbar.

Östlund berättar om Mehmed Said Efendis resa till Sverige, mottagandet i Stockholm, månaderna av förhandlingar och kontakter med svenska dignitärer och till slut resan hem. Även om Said inte tar upp så mycket om Sverige och svenskarna i sin rapport ger det lilla han skriver en på det stora hela positiv bild – förutom på en punkt: kylan. Ständigt omnämner han hur kallt det var, trots att han besökte landet under sommarmånaderna.

Sändebudet och hans följe fick ett ståtligt mottagande när de ankom till Stockholm i juni 1733. Stockholmarna hade anslutit i stora skaror och kantade kajerna och processionsvägen. De ropade och svängde sina hattar i luften. Som Östlund påpekar var Saids berättelse skriven för sultanen och mycket av det han berättar måste förstås utifrån detta. Att sändebudet mottogs så överdådigt, i alla fall enligt Saids rapport, uppfattades som en återspeglning av Höga portens och sultanens ställning och betydelse för de svenska värdarna. Att Said ger en positiv bild av landet och dess invånare kan också förstås utifrån att det var en politisk vän man besökte. Den politiska dimensionen styrde fortfarande

mycket hur man uppfattade andra folk och länder. Man kan till exempel jämföra med de nedlåtande omdömen som svenskar ofta gav om danskar som man ju utkämpat många långa krig mot.

Ett av Saids viktigaste ärenden var att förhandla om Karl XII:s efterlämnade skulder från åren i Bender/Varnitsa. Den detaljerade genomgången av förhandlingarna ger också en bild av hur händelserna i samband med kalabaliken i Bender 1713 uppfattades 20 år senare. Från svensk sida framhölls argumentet (något överdrivet) att Sverige förlorat stora tillgångar i kalabaliken, medan den osmanska sidan underströk att Karl XII och svenskarna stannat alltför länge och därför försakat stora kostnader för Höga porten. Saids positiva syn på svenskarna är inte riktigt lika framträdande när han skildrar dessa förhandlingar.

I samband med ankomsten till Stockholm hölls en middag för de osmanska gästerna i huset där de inkvarterats. Tillställningen var mycket trevlig och Said berättar att han fått veta att "kungen själv i förklädnad ha varit närvarande vid ifrågasvarande samkväm; sanningen att säga förefaller det mig sannolikt, eftersom samkvämet förlöpte på ett så angenämt sätt" (s. 79). I Östlunds tolkning blir detta ett uttryck för Saids personlighet. Han framhåller sig själv som äventyrare i främmande land, inspirerad av grekisk-romersk och arabisk litteratur. Östlund pekar på att "den förklädde kungen eller guden som betraktar sin omgivning inkognito utgör ett populärt inslag i flera klassiska berättelser" (s. 80).

En annan möjlig förklaring kan sökas i den politiska kulturen i Istanbul. Vid de sammanträden som divanen (osmanska riksrådet) höll i Topkapipalatset närvarade officiellt inte sultanen, utan mötet leddes av storvesiren. Men sultanen kunde följa förhandlingarna från ett gallerförestt fönster och var således ändå där, men utan att synas. I samband med att utländska sändebud togs emot i högtidliga audienser i

palatset fick dessa också vara med vid divanens möte, införstådda med att sultanens satt dold bakom sitt gallerförestt fönster. En möjlig tolkning av Saids uttalande om den förklädde kungen skulle kunna kopplas till detta osmanska bruk att sultanen kunde närvara utan att synas. Said uppfattade det kanske som en artighet mot sultanen att antyda att Sveriges kung deltagit vid hans första middag i landet, även om det skett i förklädnad. Det är synd att Östlund inte väger olika tolkningar mot varandra och mer tydligt klargör varför den tolkning han fastnat för är den troligaste.

En tråkig sak med den här boken är att Östlund inte är så noga med detaljer och formuleringar. Man hittar inkonsekvenser, småfel och olyckliga ordalydelser på flera ställen. På sidan 117 talar författaren om att Saids besök 1733 ägde rum "under en relativt fredlig period" för att två meningar senare skriva: "Två parallella kriser blossade därefter upp, dels stora nordiska kriget i öster, dels Spanska tronföljdskriget i väster." Östlund vet självklart att dessa två krig utspelade sig i början av 1700-talet, inte efter 1733, men han har inte kontrollerat sin text tillräckligt noga. Slarvfel är kanske inte så mycket att hänga upp sig på, men på en punkt har författaren missat så mycket att det drar ner bokens helhetsintryck.

Två centrala aktörer i de svensk-osmanska relationerna under 1700-talet var Gustaf Celsing den äldre och hans son Gustaf Celsing den yngre. Celsing den äldre hade arbetat vid ambassaden i Istanbul under 1710-talet och sonen kom senare under seklet att spela en viktig roll som envoyé i Istanbul. I förhandlingarna med Said 1733 fick Celsing hjälpa till med översättningar av dokument för den svenska sidan. Östlund säger i samband med denna upplysning att Celsing var utbildad av orientalisten Olof Celsius (s. 97). Senare i texten dyker Celsing åter upp och denna gång sägs att han 1746 föreslogs av fransmannen Bonneval som resident för den svenska beskickningen i Istanbul. Författaren förklarar att det är

samme person som varit översättare när Said besökte Stockholm 1733 (s. 130; samma upplysningar finns i bildtexten s. 95). Det framgår av dessa textställen att Östlund har slagit ihop Celsing den äldre och Celsing den yngre till en person. Celsing den äldre agerade översättare 1733, men det var Celsing den yngre som studerat för Olof Celsius och som föreslogs till resident 1746 (då fadern redan var avliden). Det är ett häpnadsväckande fel av en forskare som själv deltagit i ett bokprojekt om släkten Celsing och den stora samlingen av konst och föremål som de (tillsammans med den yngre brodern Ulric, även han envoyé) skapade under sina år i Istanbul och som senare förvarades på herrgården Biby utanför Eskilstuna.

Sammanfattningsvis har boken en intressant ansats och författaren ger inblick i hur Höga porten uppfattade Sverige och svenskarna, men det är svårt att bortse från slarvfelen som drar ner betyget.

Åsa Karlsson

Avhandlingar

”Må de herrskande klasserna darra”. Radikal retorik och reaktion i Stockholms press, 1848–1851

John Björkman

Gidlunds förlag, 2020, 376 s.

Det är tiden före, efter och under marsoroligheterna i Stockholm 1848 som satts under lupp i John Björkmans doktorsavhandling. I specifikt fokus står emellertid den konstitutiva retorik som användes i pressen för att positionera arbetarens nya roll i den politiska offentligheten. Syftet är att ”undersöka tillhörighetsskapande och mobiliserande anspråk i den lokala pressdebatten” (s. 16). Enligt författaren handlar den konstitutiva retoriken mindre om tidningarnas förmåga att övertyga och

mer om den att ”inverka på hela [arbetarens] självbild och verklighetsuppfattning” (s. 17). Härvidlag har han inspirerats av retorikforskaren Maurice Charlands undersökningar av Quebec-nationalismens uppkomst. Studien rör följaktligen hur arbetare, både som kollektiv och typ, konstruerades i pressen beroende på tidningarnas olika ideologiska hemvist, samt hur de tilltalades, formades och kunde ansluta sig till en subjektsposition som tidigare inte existerat.

Författaren identifierar två huvudsakliga forskningslägen att diskutera med: arbetarhistoria och politisk presshistoria. Ett av de viktigare ärendena är att ur ett berättelsekritiskt perspektiv problematisera den i stor utsträckning teleologiska syn som präglat historieskrivningen om arbetarrörelsens historia. Mot denna stora berättelse använder sig Björkman av ett lokalt händelseperspektiv samt konstruktivism beträffande grupptillhörighet. I samma anda lyfter han fram studiens presshistoriska bidrag: kunskap om hur offentligheten utvidgades och kom att innefatta ett konservativt, liberalt respektive socialistiskt läger, vilket benämns som tredelningen av debatten.

Avhandlingen inleds med två bakgrundskapitel, där det första redogör för samhällets klassammansättning under ett par decennier före marsoroligheterna, det problem som en framväxande klass av oprivilegierade arbetare uppfattades utgöra, med betoning på proletariseringen av hantverkargesällerna i relation till medelklassens position. Det andra bakgrundskapet går på djupet rörande hur framför allt hantverksarbetare organiserade sig. Stockholms bildningscirkel startade som ett medelklassinitiativ för att delar ur arbetarklassen skulle få ett sammanhang att bilda sig och bli skötsamma i. Ganska snart sprängdes emellertid denna förening, och utbrytare bildade Skandinaviska sällskapet, som blev en radikalare sammanlutning. Genom Per Götreks försorg gav Skandinaviska sällskapet också ut kom-

munistiska skrifter (inklusive den första svenska översättningen av *Kommunistiska manifestet*, under titeln *Kommunismens röst*). Tillsammans med andra hantverksarbetare bedrev de politisk opinion och hade sina tentakler utsträckta i många riktningar. Självaste Bund der Kommunisten i London betraktade exempelvis Skandinaviska sällskapet som sin egen ”kommunistiska utpost i norr” (s. 91), och sände vid ett tillfälle en av sina medlemmar till Stockholm. Skandinaviska sällskapet prenumererade på den kommunistiska franska tidningen *Le Populaire* och fick vid flera tillfällen texter publicerade i den. Skillnaden mellan dessa olika kommunistiska inriktningar, och vilken av dem Götrek egentligen företrädde, ägnar författaren därefter en del diskussion utifrån ett äldre svenskt forskningsläge. Åtminstone till vissa delar avser detta avsnitt att försöka kartlägga aktörssammanhanget i vilket de svenska kommunistiska aktivisterna ingick. Författaren redogör för inspirationen både från en kristen fransk kommunism och den materialistiska från London.

Den egentliga analysen tar vid först knappt 150 sidor in i arbetet. Då har författaren kronologiskt lett oss fram till marsoroligheterna och hur dessa tolkades i Stockholmspressen. Till en början var den liberala pressen med *Dagligt Allehanda* och *Aftonbladet* inte så negativt inställd till februarirevolutionen och händelserna i Frankrike, utan lovordade i flera fall tvärtom att människorna kastade av sig herrarnas ok. Värre var det när arbetarna inte nöjde sig med likhet inför lagen, utan även krävde äganderättens upphörande. Dessa tidningar argumenterade då för att arbetarna skulle kräva sin rätt genom valurnan. Björkman visar att identifikationen av den franske arbetaren som politiskt subjekt fick konsekvenser också för hur Stockholmstidningarna därefter förhöll sig till dess svenska motsvarighet. Det radikala *Söndagsbladet* klev in på arbetarnas sida och agiterade för klasskamp mellan medellösa och kapitalägare. Arbetaren

blev därigenom även för liberalerna en hotbild och hans revolution skulle, menade den konservativa sidan, leda samhället i fördärvet. Både liberaler och konservativa beskyllde dessutom oupphörligen varandra för att vara de som hade frammanat det kommunistiska odjuret.

Med pengar från kungahuset gjordes sedan försök att få till stånd en arbetarpress utan kommunistiska förtecken. Tafatta försök, till en början genom tidningen *Timglasat*, övergick efter upploppen i en större och mer framgångsrik offensiv från höger. Här formulerades ett katastrofscenario där arbetarnas organisering oåterkalleligen skulle leda till revolution. Det var inte bara i pressen som de upproriska arbetartidningarna fick sina fiskar varma. Från statligt håll tog man också till lagens långa arm för att försvåra deras utgivning och efter hand rann den lokala socialistiska arbetarrörelsen ut i sanden och upphörde åren efter 1850.

Utifrån den konstitutiva retoriken lyckas Björkman väl – om än kanske väl empiriskt detaljerat – analysera hur arbetaren som politiskt subjekt blev till. Den kronologiska presentationen har här sina förtjänster och debattens svängningar följs i takt med att händelseförloppet på den europeiska scenen förändras. Just de långa tidningsreferaten har dock en tendens att ibland skymma den intressanta analysen. Varje kapitel har en ganska fyllig sammanfattning, det tackar jag för. Den sakliga, varierade och trivsamma prosan utgör också en trevlig följeslagare genom arbetet. Därtill hade det varit spännande om analyserna ibland på bekostnad av ett och annat exempel följdes upp och utförligare diskuterades i relation till tidigare forskning, även internationell. För mig som mediehistoriker är det med aktörssammanhangsperspektivet som det verkligen bränner till. Detta är avhandlingens främsta styrka. Sammanhanget hade med fördel kunnat förstås som en kommunikativ kretsgång, med Robert Darntons terminologi (*Pornografi och revolution* 1996, s. 182–187) eller som ett mediesystem, i

betydelsen summan av relationerna mellan platser, medier, personer (etc.) vid en given tidpunkt. Författaren nystar upp ett sammelsurium av trådar mellan personer och medier. Bokhandlare Götrek framstår som en spindel i nätet, men också tidningsredaktörer och medlemmar i föreningar och läsesällskap. Till kommunikationsformerna kan räknas brevväxling med kommunister i andra delar av Europa, demonstrativa upplopp, en framväxande arbetarpress, plakat runtom i stadsrummet, utgivning av broschyrer liksom anmälningar och kritik av dem i pressen. Kopplingarna gick fram och tillbaka och man kan uppfatta dem som i någon mån självförstärkande. Det är i dessa detaljerade beskrivningar som arbetaren som ett politiskt subjekt skapades och växte fram. Arbetarnas roll på den politiska scenen var alltså i högsta grad ett medialt fenomen och långt ifrån bara en debatt i tidningarna. Denna detaljerade beskrivning har stort förklaringsvärde.

Erik Edoff

Gränslösa rörelser för fred 1889–1914. Aktörskap, strategi och begreppsvärld hos socialistisk och liberal fredsaktivism

Fredrik Egefur

Studia Historica Lundensia, 2020, 382 s.

I denna avhandling undersöks två transnationella freds rörelser, eller kanske snarare två samordnande fredsplattformar, den borgerliga Internationella Fredsbyrån (IFB) och den socialistiska Andra Internationalen (AI) från 1889 till första världskrigets utbrott 25 år senare. Syftet är att systematiskt studera likheter och skillnader mellan de båda och på vilka sätt de eventuellt kunde närma sig varandra för att om möjligt förhindra krigsutbrott. Till den förnämnda var flera olika nationella fredsorganisationer anslutna medan den sistnämnda var en sammanslutning av nationella socialistiska partier.

Källmaterialet består huvudsakligen av de båda organisationernas efterlämnade kongressmaterial i form av pamfletter, motioner, skildringar av debatter, tal och resolutioner. IFB kallade till 18 kongresser medan AI arrangerade nio kongresser under perioden. Tre aspekter har valts för den komparativa ansatsen: vilka aktörerna var, hur deras strategier utvecklades och kommunicerades samt de ideologiska innebörder respektive freds rörelse lade i begreppen fred och internationalism. Utifrån dessa teman formuleras åtta frågeställningar. En kombination av social rörelseteori och begreppshistoria har använts som analytiska verktyg.

Först kartläggs freds rörelsernas utveckling när det gäller organisationsstruktur, finansiering, medlemsbas och ideologi. Framställning bygger mestadels på tidigare forskning. Ett resultat är att i de länder där den första var stark sett till antalet medlemmar var den andra svag, och tvärtom.

Därefter följer tre empiriska kapitel. I ett av dem undersöks vad begreppen krig och fred innebar inom borgerlig respektive socialistisk freds rörelse. Här fanns tydliga skillnader. Inom IFB sågs individer som orsaken till att krig startades och fred skulle uppnås genom utbildning och utvecklandet av juridiska institutioner som skiljedomstolar. Hos AI sågs det kapitalistiska systemet och dess sökande efter nya marknader som orsaken till krigsutbrott och för att nå fred måste socialismen segra. Studien visar dock en likhet under senare delen av perioden då IFB närmade sig ekonomiska förklaringar till varför det blev krig.

I följande kapitel där aktörernas klass- och könstillhörighet analyseras syns också skillnader. Den liberala freds rörelsen samlade medlemmar från borgarklassen, som uppfattade att de arbetade för mänsklighetens bästa, och det fanns plats för kvinnor, som till sitt väsen konstruerades som mer fredliga än män. Den socialistiska freds rörelsen riktade sig istället till arbetarklassen och arbetade för arbetarnas bästa. Klassposition var där viktigare än kön.

En trevande slutsats utifrån det material som har analyserats är att de socialistiska kvinnorna möjligen hade ett större ansvar i fredsarbetet utifrån sitt arbete med familj och uppfostran.

Det sista empiriska kapitlet handlar om vilka strategier som var mest framträdande i de olika rörelserna. Resultatet visar att det fanns liknande strategier eftersom både IFB och AI arbetade med upplysning och avskräckning, nedrustning och skiljedom, men att de inte nödvändigtvis hade samma innehåll. Tydliga skillnader mellan deras strategier existerade också eftersom IFB under senare delen av perioden sökte internationella överenskommelser och AI diskuterade massaktioner som demonstrationer, folkmilis samt i ett akut skede även generalstrejk.

Utöver dessa huvudsakliga resultat föreligger flera viktiga delresultat i avhandlingens empiriska kapitel. Dels visas bredden hos de olika medlemsorganisationerna inom IFB respektive AI, vilket också syns i deras skilda ställningstaganden. Dels framträder kontextuella förändringar och olika ledares engagemang skarpare.

Avhandlingen är ett gediget och empiriskt detaljerat arbete som erbjuder historiskt intresserade fredsforskare mycket att fördjupa sig i. När det gäller studiens design, att komparera IFB och AI, argumenterar författaren övertygande för bristen på jämförande undersökningar i tidigare forskning av de ideologiskt olika fredsörelserna. Det är främst i Sandi Coopers *Patriotic Pacifism: Waging War on War in Europe, 1815–1914* (1990) som AI tagits upp, men då enbart på ett par sidor. Cooper har ett hundraårsperspektiv, men största delen av hennes bok behandlar perioden 1889–1914. I avhandlingen riktas då och då detaljerad, men icke oväsentlig, kritik mot Cooper. Det hade varit intressant om Coopers studie hade presenterats mer utförligt och sedan kopplats till de nya resultaten. Annars är det nog så att nationella studier av fredsörelser sällan har relaterats till IFB, som verkar ha levt

sitt eget liv, och att fredsfrågan inom AI sällan har lyfts i studier över fredsörelsen. Därför är en komparativ studie på den internationella nivån av betydelse. Relevant forskning presenteras i övrigt även om det går att peka på forskning som kunde komplettera bilden, om än inte förändrat resultatet, av den borgerliga internationella fredsörelsen. I Ingela Nilssons avhandling *Nationalism i fredens tjänst. Svenska skolornas fredsörening, fredsfostran och historieundervisning 1919–1939* (2015) finns ett avsnitt om tidiga internationella fredspedagogiska initiativ av både män och kvinnor från 1880-talet och framåt, och Leila J. Rupps studie *Worlds of Women: The Making of an International Women's Movement* (1997) analyserar förtjänstfullt kollektiv identitet i tre internationella kvinnoorganisationer som på olika sätt hade fred i sina program. En allmän invändning kan också göras i relation till kategorin kön. Det är fruktbart att analysera både kvinnor och män utifrån ett könsperspektiv inom området krig och fred, då retoriken under denna period i hög grad handlade om män som försvarare, vilka hade en självklar roll i det militära systemet, och att vara manlig fredsforespråkare var därför inte okomplicerat.

Det begreppshistoriska angreppssättet i avhandlingen fungerar väl, vilket också avspeglas i de konkreta frågeställningarna. På vilket sätt social rörelseteori är fruktbar för studien är mindre klart. Genom att fokus ligger på återkommande kongresser och deras kvarlämnade material, oftast av officiell karaktär, är det inte så lätt att analysera nätverk och medlemsorganisationers gemensamma upplevelser av samhörighet med IPB respektive AI. Den fyrfältsmodell, utvecklad av Donnatella della Porta och Mario Diani 2006, som har valts för analysen av relationen mellan IFB och AI, syftar till att kategorisera samarbete eller konkurrens. Vissa svårigheter att tydligt placera in IPB och AI uppkommer, men modellen används på ett kreativt sätt som utgångspunkt för en diskussion om

att de två fredsplattformarna inte bestod av homogena organisationer och att det rymdes både konkurrenstankar och vilja till samarbete inom samma fredsplattform.

En stor förtjänst med avhandlingen är den omfattande och breda kartläggningen av aktörer, kongresser, ideologier och strategier. Den komparativa metoden är tydligt framskriven och även de olika typerna av källmaterial som har funnits tillgängliga beskrivs utförligt, däribland vilka arkiv de bevaras på och hur språkproblematiken har angripits. Avhandlingsförfattaren har analyserat ett omfattande källmaterial, även på franska, med en ihärdighet som kommer framtida forskning till godo. En stor eloge ska också ges till bildmaterialet, som presenteras både i svartvitt och i färg, exempelvis personporträtt, affischer och pamfletter. Avhandlingens komparativa design och huvudsakliga resultat, att en mer pragmatisk AI och en något radikalare IFB, under åren före krigsutbrottet kan ha haft vissa förutsättningar att närma sig varandra i sitt arbete för fred, borde ha goda chanser att intressera en internationell publik. En förutsättning är då att kommande artiklar skrivs på andra språk än svenska.

Irene Andersson

Taking the Language of the Past Seriously: The Linguistic Turns in Finnish and Swedish History Dissertations, 1970–2010

Kenneth Partti

Jyväskylä University Printing House, 2020, 183 s.

Den styrande fråga Kenneth Partti ställer sig i sin doktorsavhandling är historio-grafisk: hur har den så kallade språkliga vändningen tagits upp av finländska och svenska historiker? I inledningskapitlet operationaliserar han den amorfa kategorin *the linguistic turn* genom att fokusera på fem *linguistic turns*: begreppshistoria, lingvistisk contextualism, diskurs, genus

och narrativitet. Dessa inriktningar knyts till utländska *senior scholars* eller *theorists*: Reinhart Koselleck, Quentin Skinner, Michel Foucault, Joan Scott, Hayden White och Frank Ankersmit, men även andra. I ett bakgrundskapitel presenteras dessa auktoriteter, jämte utländska debatter om dem och om upptagenheten av språket. Partti presenterar också de receptions-teoretiska och komparativa perspektiv han anlägger på sin historia.

Efter dessa inledande utläggningar följer redogörelser för mottagandet av de utländska storheterna i finländska och svenska historikerkreter. Det första empiriska kapitlet undersöker referenser till dem i respektive lands facktidskrifter i syfte att få en överblick över intresseutvecklingen och dess kronologi. Resultatet blir en något splittrad bild, med relativt stort genomslag för enskilda introduktörer, men det framstår som klart att receptionen fick fart först i början av 2000-talet.

Tyngdpunkten i studien ligger i de följande tre kapitlen. De går dels igenom hur de språkliga vändningarna tagits upp i finländska respektive svenska doktorsavhandlingar, dels hur dessa försök att omsätta någon vändning i faktisk historieskrivning tagits emot av opponenter och andra recensenter. Tanken är att avhandlingsgenren fordrar explicita redogörelser för teoretiska och metodiska utgångspunkter, samtidigt som avhandlingars till formen tämligen homogena karaktär gör dem till en god utgångspunkt för jämförelser. Parttis genomgång visar att av 658 avhandlingar i Finland rymde 63 (9,5 procent) hänvisningar till någon språklig vändning, medan motsvarande för de 1 072 i Sverige var 70 (6,5 procent). Dessa inspirationskällor har således inte blivit en huvudsak i någotdera landet, men ändå gjort avtryck i en försvarlig mängd doktorsavhandlingar.

Denna materialkorpus står i fokus i den kapitelvisa genomgången av hur de utländska auktoriteterna åberopats. Koselleck och begreppshistorien behandlas

i det längsta kapitlet, Skinner och den språkliga kontextualiseringens metod i det näst längsta. Uppmärksamheten kom tidigare och blev större i Finland. Där var öppenheten för dessa utländska impulser störst inom ämnet allmän historia, med internationell och komparativ inriktning, medan intresset var mindre inom ämnet Finlands och Skandinaviens historia. I Sverige var det primärt inom idéhistorieämnet som intresset kom till uttryck. De tre återstående vändningarna – diskurs, genus, narrativitet – får samsas i ett kapitel. Mönstret blir mindre tydligt, men för svensk del kan vi notera att intresset utvecklades inom genushistoria och som en diskursiv vändning inom socialhistorien som gav en kulturhistorisk inriktning.

I ett kortare avslutningskapitel sammanfattar författaren resultaten av sina studier. Konklusionerna är hovsamma, men Partti drar slutsatsen att internationaliseringen, som tillmätts en så starkt växande betydelse under den aktuella perioden, "could have been more comprehensive, if the mainstream history would not have ignored the studies within general history and history of science and ideas" (s. 148).

Avhandlingen stimulerar till reflektioner. Man kan diskutera avgränsningen av själva kategorin historia, vilken bestämmer vad som faller inom ramarna för undersökningen. Till exempel gör utgångspunkterna att finländsk statsvetenskaplig forskning med distinkt historisk inriktning faller utanför trots flitigt citerande av både Koselleck och Skinner, vilka inte bara åkallats utan påtagligt påverkat forskningen. Uteslutningen kan tyckas innehållsligt omotiverad. Dess rimlighet får dock bedömas utifrån de val Partti gjort: gränsdragningarna har gjort att hans uppgift blivit hanterlig istället för att svålla okontrollerat på marginalerna. Hade denna produktiva och internationellt orienterade finländska forskning om politisk historia inkluderats skulle svensk historieforskning relativt sett framstått som än mer hemlandsorienterad.

Resultatet skulle blivit likartat om Part-

tis historiografiska perspektiv för svensk del hade varit inskränkt i den meningen att det hållit sig till historieämnet i snäv mening; hade inte resultat från idéhistorieämnet inkluderats skulle den svenska forskningen framstått som mer insulär i jämförelse med den finländska. Partti verkar dock aningen förbryllad över idéhistorikernas benägenhet, trots tidigt och flitigt refererande till Skinner och Koselleck, att snarare hänvisa till den egna ämnestraditionen. Förhållandet motiverar ett historiografiskt förtydligande.

Idé- och lärdomshistoria uppstod som en egen disciplin 1932, då en professur inrättades för litteraturhistorikern Johan Nordström, som arbetade med mer lärd än skön litteratur. Skolad i den komparativa litteraturforskningens perspektiv förde han med sig en stor känslighet för de språkliga uttrycken, för de sätt på vilka tankeströmningar artikulerades i de studerade texterna. Ett metodologiskt minikrav var att dessa primära studieobjekt skulle ses i sina historiska sammanhang – kontextualiseras, med en senare tids terminologi. En annan av ämnestraditionens förgrundsgestalter, filosofen Gunnar Aspelin, studerade begreppsbyggnad i historiskt perspektiv och skrev framför allt om filosofiska och politiska begrepps historia. Text, kontext och begrepp var redan etablerade som centrala kategorier inom ämnet när Skinner och Koselleck började omtalas. Man kan tolka idéhistorikernas villighet att referera till dem som ett sätt att ge ny legitimitet åt en gammal praktik, vilken inte fått någon principiell artikulering med teoretiska anspråk utan mer traderats som en tyst kunskap. En krass betraktare kunde se referenserna som en form av namedropping i en tid då det blev viktigare att hänvisa till internationella auktoriteter. Reflektionen antyder problem med ett receptionsperspektiv som utgår från ett räknande av citeringar.

Som läsare kan man också fundera över relationen mellan Parttis *linguistic turns* och *the linguistic turn*. Det övergripande begrep-

pet operationaliseras tämligen omgående genom hans fem specificerande kategorier, för att sedan inte ägnas någon sammanfattande, mer principiell diskussion. Detta tycker jag är synd med tanke på de rika möjligheter som synes ligga i den goda empiriska underbyggnaden. Jag kan känna sympati för tanken att inte homogenisera ett sammansatt fenomen under ett begrepp i bestämd form singularis, samtidigt som jag gör reflektionen att författaren utifrån en sådan hållning kanske inte bara borde talat om *turns* i titeln, utan även i termer av *languages* och *pasts*. Jag kan också tycka att det är synd att han inte uppmärksammar intressanta bifångster. Till exempel hade det varit spännande att få ta del av en diskussion, kanske utifrån en mer litteraturvetenskaplig infallsvinkel, av hur ett genrekrav växte fram: doktorsavhandlingens teori- och metodkapitel. Men en sådan avvikelse kunde lätt ha blivit början på en breddning utan klart slut.

Jag ser det som en styrka i Kenneth Parttis avhandling att han förmått få ett så distinkt grepp om ett så omfattande och undflyende ämne. På ett systematiskt vis har han undersökt hur finländska och svenska historiker tagit sig an det som kallats den språkliga vändningen, vilken stundom knutits till en lika svärfångad postmodernism och då gärna avhandlats mer principiellt eller polemiskt än empiriskt. Parti bryter ny mark med sitt arbete och presenterar ett originellt bidrag till den historiografiska diskussionen. En viss dristighet har nog behövts för uppgiften, men på basis av det material jag kan bedöma är de koncentrerade referaten fullt rimliga. Hantverket är gott, redovisningen av arbetet mycket systematisk. Samtidigt har avhandlingen, som förhoppningsvis framgått ovan, utgått från avgränsningar som kan diskuteras. Det är som det ska.

Henrik Björck

Antologier

Önskad och ifrågasatt.
Lantbruksvetenskapernas
akademisering i 1900-talets
Sverige

Karl Bruno & Per Lundin (red.)

Arkiv förlag, 2020, 332 s.

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) är på flera sätt en udda fågel bland universitet i Sverige. Medan övriga universitet och högskolor i landet organisatoriskt är inordnade under utbildningsdepartementet har SLU legat under jordbruksdepartementet (idag under näringsdepartementet). Forskning, försöksverksamhet och utbildning har haft nära koppling till avnämare inom de areella näringarna, vilka omfattar jordbruk, trädgårdsodling, skogsbruk, djurhållning och veterinärmedicin. I boken betraktas lantbruksvetenskaperna ur ett vetenskapshistoriskt perspektiv, ett tidigare underbeforskat område. Antologin skildrar stora delar av SLU:s historia samt bidrar till att synliggöra och förklara den ökande betydelse lantbruksvetenskaperna haft och den roll de spelat i olika skeden under 1900-talet. Jag läser boken som agrarhistoriker, men har även ett par decenniers erfarenhet av SLU, som student, lärare och forskare, samt som anställd vid ett par av universitetets centrumbildningar.

Ett genomgående tema i boken är att det å ena sidan funnits ett starkt och tydligt krav på en nyttoinriktad produktion av lantbruksvetenskaplig kunskap, styrd av avnämarnas behov, och å andra sidan en strävan efter vetenskaplig självständighet. Under stora delar av 1900-talet var lantbruket en huvudnäring i Sverige. Som producent av livsmedel och andra viktiga produkter har det haft stor betydelse ur ett säkerhetspolitiskt perspektiv, vilket påverkat dess starka ställning. Lantbruks-högskolan inrättades 1932 och föregicks av Centralanstalten för försöksväsendet

på jordbruksområdet, en verksamhet som tidigare bedrevs av Kungliga Lantbruksakademien på dess Experimentalfält i Stockholm. Då högskolan bildades sågs naturvetenskaperna som ”en omdanande kraft” och gavs mer utrymme i utbildningen. En del av Centralanstaltens verksamhet knöts till Alnarpsinstitutet, som 1974 gick upp i Lantbrukshögskolan. Genom en sammanslagning av Lantbrukshögskolan, Veterinärhögskolan och Skogshögskolan bildades SLU 1977.

Redaktörer för boken är agrarhistorikern Karl Bruno, forskare vid KTH, och teknik- och vetenskapshistorikern Per Lundin, biträdande professor vid Chalmers tekniska högskola. De var anställda vid SLU och involverade i projektet ”SLU – i sektorns och vetenskapens tjänst” 2012–16, där idén om boken väcktes. Ytterligare nio författare medverkar, varav flertalet saknar koppling till SLU. De verkar inom ämnesdiscipliner inom humaniora och samhällsvetenskap som knappt finns representerade vid SLU, där de naturvetenskapliga disciplinerna istället dominerar. Detta bidrar till att många helt nya perspektiv på lantbruksvetenskapernas roll och ställning i Sverige under 1900-talet lyfts fram. De många empiriska studierna ger intressanta bidrag till förståelsen för utvecklingen inom såväl SLU som de närliggande universitetet i varierande grad samspelet med.

I det inledande kapitlet redogör redaktörerna för lantbruksvetenskapernas akademisering, och för närheten till och beroendet av de avnämare som var målgrupp för den nya kunskap som forskningen vid högskolan avsåg bidra till. Avnämarnas inflytande på verksamheten förändrades i och med den ökande akademiseringen. Då rollen främst var att leverera kunskap till nytta för jordbruket prioriterades annan verksamhet ned. Men till följd av akademiseringen, då självständigheten från avnämarna ökade, förändrades situationen. Den breddning av verksamheten vid SLU som följde innebar att universitetets

särställning som sektorsuniversitet inte längre var lika självklar.

I övrigt består boken av tre delar med tre fallstudier i vardera, vilka speglar olika perspektiv på lantbruksvetenskaperna i olika skeden under 1900-talet. De bidrar till att belysa de inledande resonemangen, exempelvis om dragkampen mellan praktik och teori, och om beroendeförhållande till grupper av avnämare inom jordbruk, skog och livsmedelsindustri. Den första delen behandlar tiden från omkring 1900 och kampen för akademiskt erkännande av och legitimitet för lantbruksvetenskaperna. Det skildras genom exempel från de tre högskolor som senare slogs samman till SLU. Från den skogliga sektorn ger idé- och lärdomsforskaren Jimmy Jönsson exempel på diskussioner rörande gränsdragningar mellan skog och lantbruk, bland annat då många ifrågasatte inriktningen mot skoglig marklära. Henrik Björck, professor i idé- och lärdomsforskning, ger exempel från den veterinärmedicinska sektorn, där gränsdragningar mot det humanmedicinska fältet kunde vara flytande då många av lärarna på veterinärutbildningen hade humanmedicinsk utbildning. Från lantbrukssektorn berör Lundin den långdragna debatten om agronomutbildningens inriktning och graden av akademisering och teoretisk kunskap i relation till graden av praktisk förankring i branschen.

I den andra delen behandlas ”de korporativt organiserade lantbruksvetenskaperna” från ca 1940 och framåt. Här finns bland annat ett bidrag av teknikhistorikern Ingemar Pettersson. Han skriver om mejerinäringen, vilken tidigt befann sig i gränslandet mellan jordbruk och industri. Den tredje delen benämns ”Lantbruksvetenskapernas upplösning” och omfattar tiden efter 1970, då lantbrukets roll relativt sett minskade i betydelse. SLU:s ledning sökte då efter nya verksamhetsområden och avnämare. Bruno redogör för den SIDA-finansierade verksamheten, som bedrevs vid universitetets u-landsavdelning. Avsikten var att bidra med kunskap till nytta inom

biståndet, men detta mål uppnåddes inte. Idé- och lärdomshistorikern Jenny Beckman beskriver verksamheten vid ArtData-banken, en framgångsrik organisation där vetenskap, politik och ideellt engagemang samverkar. Samverkansmodellen illustreras som "den gröna triangeln", bestående av Naturvårdsverket, med formellt ansvar för verksamheten, Sveriges naturskyddsförening och Världsnaturfonden som bidrar med ekonomiskt stöd, samt SLU, där verksamheten placerades. Som akademisk institution blev SLU garant för verksamhetens vetenskapliga oberoende. Thomas Kaiserfeld, professor i idé- och lärdomshistoria, bidrar med avslutande reflektioner över boken som helhet.

Det jag främst saknar är redogörelser för urval och avgränsningar, som självklart alltid måste göras i en studie som denna. Ett exempel är vad som inkluderas i lantbruksvetenskaperna. I en not anges: "Med benämningen lantbruksvetenskaper avser vi den vetenskapliga forsknings- och utbildningsverksamhet som under 1900-talet organisatoriskt sorterades under Jordbruksdepartementet", vilket bör vara detsamma som SLU:s verksamhet i sin helhet. Men vissa ämnesinriktningar saknas helt, till exempel trädgårdsvetenskap och landskapsarkitektur. De regleringar av jordbruket som infördes 1933 och bestod fram till avregleringarna 1991, vilka bland annat innebar att avsättningen för dess produktion garanterades, omfattade aldrig trädgårdsproduktionen. Den fick under hela 1900-talet agera på en konkurrensutsatt marknad och kan exempelvis av den anledningen vara intressant att inkludera som jämförelseobjekt. Ett återkommande tema genom boken är dragkampen mellan teori och praktik, mellan å ena sidan akademisering vilket innebar ett fjärmande från avnämare och praktik, och å andra sidan den nyttoorienterade forskningen som var direkt avsedd för att komma avnämarna till gagn. När agronomutbildningen gjordes om och förlades till Lantbrukshögskolan på Ultuna 1933 förlängdes den med ett år

och inkluderade naturvetenskapliga ämnen. Redaktörerna beskriver i detalj dragkampen på 1930- och 1940-talen mellan olika grupper som stred för en ökad respektive minskad akademisering av utbildningen. Däremot saknas senare paralleller, till exempel införandet av det propedeutiska år med omfattande praktik som inledde agronom- och hortonomutbildningarna fram till tidigt 1990-tal. Lantmästarutbildningen på Alnarp representerar en mer praktiskt inriktad högre utbildning som också hade varit intressant att ta med i analyserna.

Den nära kopplingen till avnämare har inneburit att förmedlingen av ny kunskap till dem varit central. Här hade varit relevant att nämna att en särskild avdelning för informationslära med fokus på effektiv kunskapsförmedling till avnämarna tog form på 1980-talet, och att universitetets pedagogiska avdelning har legat i framkant. Slutligen borde redaktörerna kommenterat den slående dominansen av män i boken som helhet. Det faktum att andelen kvinnliga studenter och anställda i olika kategorier ökat kraftigt under den behandlade tidsperioden hade exempelvis kunnat nämnas.

Sammanfattningsvis är den omfattande forskning som legat till grund för boken ett välkommet bidrag till kunskapen om lantbruksvetenskaperna, deras roll och betydelse i Sverige under 1900-talet. Dessa nya perspektiv kan inspirera och ligga till grund för ytterligare forskning som rör lantbruksvetenskaperna och fler aspekter av utvecklingen inom SLU, till exempel samspelet mellan akademien och näringarna samt den ännu pågående diskussionen om praktikens betydelse inom universitetets utbildningar.

Inger Olausson

Forskarliv. Självporträtt av
samtida svenska historiker
Ann-Katrin Hatje & Gunnar Artéus
(red.)

Carlsson bokförlag, 2020, 215 s.

Forskarliv är en antologi bestående av 15 självbiografiska kapitel skrivna av svenska historiker, idéhistoriker och ekonomhistoriker. Här berättar en namnkunnig skara akademiker om sina yrkesbanor från student till professor. Texterna väver samman personliga erfarenheter med diskussioner om universitetsvärldens övergripande utveckling. Redaktörerna beskriver i förordet boken som "ett stycke vetenskapshistoria".

På vilket sätt är detta ett stycke vetenskapshistoria? *Forskarliv* ger utan tvekan värdefulla inblickar i äldre forsknings-sammanhang. Skribenter som Gunnar Broberg, Alf W. Johansson, Bo Lindberg, Karl Molin, Inga Sanner, Ulla Wikander med flera skriver levande och öppenjärtigt om karriärens olika faser. Det personliga och stundtals gestaltande anslaget är lyckat, det visar hur det kändes att verka som akademiker under 1900-talets andra hälft och vidare in på 2000-talet. Dessutom är det av vetenskapshistoriskt värde att personer som tidigare inte nedtecknat sin professionella självbiografi gör det till eftervärldens fromma.

Liknande publikationer jag kommer att tänka på är *Den mångfaldiga historien* (red. Qyarsell & Sandin, 2000), *Föregångarna* (red. Niskanen & Florin, 2010) och nu nyligen *Möjligheter och mellanrum* (Lundgren et al., 2020). För den läsare som söker mer systematisk historiografisk kunskap finns bättre publikationer att tillgå av såväl föreliggande volyms skribenter som av andra. Till exempel av Klas Åmark, som här tecknar en personligt hållen exposé över sin karriär, men som i andra sammanhang skrivit utförligt om den egna disciplinens läge och villkor.

Urvalet av skribenter sägs vara personer

som ingår i redaktörernas krets av vänner och kolleger. Hur detta nätverk hänger ihop i mer konkreta termer beskrivs inte närmare. En granskning av författarbiografierna i slutet av boken placerar skribenterna på olika lärosäten runt om i landet, även om det finns en viss övervikt av personer med koppling till Stockholms universitet. För de historiker som ingår i volymen är forskningsprojektet Sverige under andra världskriget en återkommande referenspunkt.

Sverige under andra världskriget (SUAV), initierat av historikerna Folke Lindberg, Sven-Ulric Palme och Gunnar T. Westin, var ett av de första större forskningsprogrammen i Sverige under efterkrigstiden. Tidstypiskt för SUAV var dess samtidshistoriska fokus och influens från samhällsvetenskaplig teori och metod. Rekordären väckte optimism hos både politiker och forskare om vad stora ekonomiska resurser och nya tekniska hjälpmedel skulle kunna åstadkomma i kunskapsväg. Men som bland andra Karl Molin konstaterar resulterade det inte sällan i en "vetenskap som 'jaha'-upplevelse". Exempelvis efter att en mödosam excerpering av presstext landat i slutsatsen att Bondeförbundets huvudsakliga intresseområde var lantbruksfrågor. Kopplingar till dagens förhoppningar på digitala humaniora hade kunnat göras; då som nu behandlas stora kvantiteter data i förhoppningen om att spännande kvalitativa insikter ska kunna utvinnas.

Boken är i princip renons på konflikter, uppgörelser och misslyckanden, vilket är förvånande med tanke på texternas personliga karaktär. Har dessa personer inte upplevt några motgångar under sina karriärer? Det är i och för sig skönt att antologin inte hemfaller åt skvaller och vendettor, men det är också problematiskt att nästan inget utrymme ägnas åt de maktstrukturer som kännetecknar akademien. Ta genusperspektivet som exempel. Det hade varit värdefullt att läsa profilerade genushistoriker som Ann-Katrin Hatje, Eva Helen Ulvros och

Ulla Wikander diskutera karriären och akademien ur ett genusperspektiv. Istället är det Inga Sanner och Erland Sellberg som tillför ett sådant inslag – Sanner om att hennes bildningskapital hjälpt henne över eventuella könskodade hinder och Sellberg genom att problematisera berättargreppet som sätter fädernet i centrum.

Det som möjligtvis kan utläsas som en konflikt i de olika bidragen är spänningsförhållandet mellan empirinära studier och teoridriven forskning, samt mellan klassisk bildning och postmodern kritik. Skribenterna favoriserar det förra, men säger sig samtidigt välkomna den reflektion teoriernas intåg och den postmoderna kritiken fordrat. En tanke jag får under läsningen är att den postmoderna utmaningen varit särskilt existentiell för de skribenter som ingår här. 1940- och 1950-talisterna växte upp under det postmoderna tillståndets genombrottsår då krocken mellan gammalt och nytt var som störst. Dessutom tillhör de den sista generation som haft möjlighet att välja mellan att vara akademiker av äldre och nyare snitt.

Forskarliv genomsyras annars av ett visst motstånd mot att homogenisera babyboom-generationen, alternativt av en känsla av att inte passa in i schablonbilden av den. Broberg, Lindberg och Sellberg skriver målande om 1970-talets tidsanda, om rökiga seminariediskussioner mellan radikala studenter och spränglärd professorer. Samtidigt är de noga med att understryka att de själva var en udda fågel i sammanhanget, att de identifierade sig mer med lärarna än med sina medstudenter, att de var mer intresserade av äldre historia och latin än av modern tid och marxism.

Men som Bo Stråth och Hatje skriver i sina bidrag är varje generation forskare dömda att återspegla den tid och plats i vilken de verkar. Mot bakgrund av detta drar jag slutsatsen att oavsett om skribenterna beskriver sig som för eller emot 1970-talets radikalism eller senare decenniernas postmodernism framträder dessa strömningar som den levda erfarenhet som i backspegeln

anses särskilt viktig att kommentera. Något som ägt rum under deras yrkesverksamma år som inte kommenteras är uppkomsten av nyliberala styrtekniker. Det hade varit intressant att höra dem resonera kring exempelvis studentpengens urholkning, ökade krav på utvärdering och kvalitets-säkring samt professionens och kollegiets minskade makt och inflytande.

Forskarliv levandegör universitetsvärldens utveckling under andra hälften av 1900-talet. De övergripande hållpunkterna känns igen: utbyggnaden av högskoleväsendet, breddad rekrytering till högre utbildning, 68-rörelserna och påverkan från samhällsvetenskaperna. Antologins bidrag ligger främst i de personligt hållna framställningarna som ger historien mer kött på benen. Den kollektivbiografiska effekt boken lämnar mig med är att karriärens olika faser ställer skilda krav på oss oavsett i vilken tid vi verkar.

Daniel Nyström

A Lexicon of Medieval Nordic Law

J.S. Love, Inger Larsson, Ulrika Djärv, Christine Peel & Erik Simensen

Open Book Publishers, 2020, 579 p.

The interest in research on medieval Nordic laws has clearly increased in the last two or three decades. This can also be seen as a part of a larger, international trend, where many significant studies on early law in general have been published in the same time period. This also includes modern translations of legal texts, such as Lisi Oliver's new translations of a number of Anglo-Saxon laws, Patrick Olivelle's translations of ancient Indian law, as well as several important translations of Chinese, Jewish and Russian legal codes and collections. Such extensive translation projects have so far been lacking when it comes to early Nordic law. However, *A Lexicon of Medieval Nordic Law (LMNL)* is part of

the research project Medieval Nordic Laws, which also aims to translate all medieval Nordic provincial laws into English. The editors of *LMNL* are linguists, as are the principal researchers, linguist Inger Larsson and philologist Stefan Brink, whereas medievalist Thomas Lindkvist has served as a historical consultant.

LMNL is available as a database (www.dhi.ac.uk/lmnl) as well as in the form of an e-book and a print-on-demand book. In the words of the editors, the purpose of this work is to provide “a general lexicon of medieval Nordic legal terminology in use before the national laws” and to make this terminology “more accessible to English-speaking audiences.” *LMNL* contains over 6,000 Nordic headwords with English translations, frequently also including cross-references, literature references and semantic and historical analyses or backgrounds. It is divided into three main parts: a Nordic-English section, an English-Nordic section and six appendices offering overall information on specific subjects: administrative subdivisions, agriculture and forestry, borders and boundaries, the monetary system, weights and measures, as well as the kinship system and the church calendar. Already at this point, it should be pointed out that the text in the database is in a beta version. The editors also state that they “are interested in expanding the *LMNL* to include additional texts and citations.” Hence, all comments below should be seen in this context.

There is no doubt that there is a need for new reference works for the study of medieval Nordic laws. As regards Sweden, Åke Holmbäck and Elias Wessén have translated all extant provincial laws into modern Swedish. Their translations also include comprehensive and valuable commentaries. However, since their work was mainly carried out in the 1930s and 1940s, there is a general need for reference works including more modern research and research findings. For example, starting in the latter half of the 20th century, research

on medieval European law has clearly rejected the notions of a *Germanisches Urrecht*. In terms of Scandinavian law, research has instead demonstrated the important influence of foreign law: mainly from canon, Roman and biblical law, but also from other instances of continental law. Influences between more specific geographical areas have also been analyzed, such as the interplay between Norwegian and English law and the question of Nordic influences on early Russian law. At the same time, researchers have returned to questions regarding the oral origins of the medieval Nordic laws, historical layers in these laws, et cetera – albeit in a more nuanced way than in older research on Germanic law. With regard to all these directions of research, new translations of the Nordic laws and new reference works would clearly be beneficial.

It is obviously not possible to comprehensively assess all entries in a work such as *LMNL*. As a historian, my evaluation is also carried out from such a perspective – not from a linguistic point of reference. However, the headwords chosen by the editors to be included for translation or further description are usually the ones you would expect to find. Taken together, they also provide much valuable information concerning the legal systems in the language areas covered. A major strength is that *LMNL* offers many possible translations of the headwords, which illustrates the semantic ranges of these terms. It is also valuable that the translators stress when our knowledge concerning certain words is insufficient or when it is difficult to definitively determine the meaning. When words can be used in several, more distinct ways, the authors also frequently comment on this and divide the use of the terms into separate groups of meaning. This facilitates a better understanding of the subject matters.

About a quarter of the entries include brief explanatory texts containing, for example, contextual information, semantic

analysis or historical backgrounds. For further information, the editors refer to the literature references that are sometimes provided. Cross-references also help the reader find related terms. However, there are some headwords that lack cross-references, explanatory texts, references to explanatory texts (e.g., the headwords *äverkan/avaerkan, gifjarmal/brullöp/bionalagh* (marriage/wedding/married couple), *lyti/lytisbot*) or literature references (e.g., *mather/man, prester/praest* (priest)) where it could have been reasonable to include such information. I would also argue that more cross-references could have been included in the printed version, such as cross-referencing the Old Danish *ar* (year) with the expression *ar ok dagh*, and the similar Old Swedish term *jamlangi/dagh oc iamlangi, kaupangrslög/kaupangrsréttr* (town law) and *bjärköarätt/bjarkeyjarréttr*, as well as *morthbrand* (arson) and *kasnavargher* (arsonist), et cetera. However, it is sometimes possible to connect these terms using the free text search function in the database. The problem is that the free text search does not sort the results by relevance, which makes searching for information less effective. At the same time, the free text function undoubtedly gives access to a wealth of information on specific topics. There are also headwords where a somewhat more detailed explanation would have been appropriate, such as when *borna* is translated as “female nookling,” *kvenaskr* as “woman’s

measure” and *óvaerateigr* as “irritant plot.” Even if slightly more information regarding the first of these terms can be found under the headword *bornungr* (without cross-reference), it is still not sufficiently explained. Since there are many differences between headwords in terms of the extent to which the editors have chosen to include semantic information, literature references and cross-references, one could also have wished for a more detailed explanation of the principles behind these choices. Regarding the choice of subject matters to include in the appendices, it might have been beneficial to also include brief descriptions of the court systems and the systems of penalties and fines in the Nordic countries at this time.

That said, it is perfectly understandable that the scope of comments, references and cross-references must be limited, not least if the work is also meant to serve as an overview and a reference work in one volume. As noted, the editors have also announced their intention to develop and revise *LMNL*. It is also reasonable that the work is intended to be used together with the English translations that have already been published or are under way. Taking this into account, *LMNL* has the potential to provide good, basic insights into medieval Nordic law for an English-speaking audience.

Maria Wallenberg Bondesson

Mindre uppmärksammade historiska jubileer

Originalteckning för *Scandia* av Fredrik Tersmeden

FÖR 375 ÅR SEDAN (1646): INOM DET SVENSKA POSTVÄSENDET FÖRSES POSTBÖNDERNA, SOM DITTILLS GÅTT TILL FOTS, MED HÄSTAR.

